

Anmeldelse af Lars Erslev Andersen

Historien om Lars Vilks:

MARTYR I DANMARK MEN UDSTØDT I SVERIGE

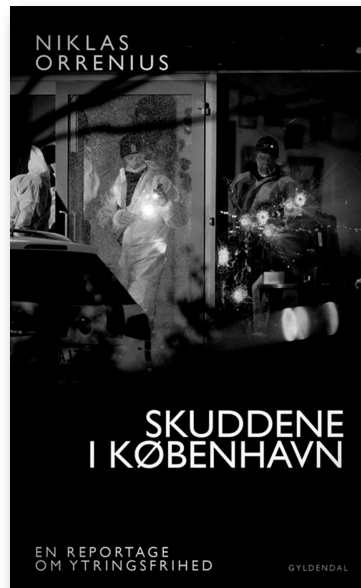
I forhold til den begivenhed mange i dag kalder Københavnerskyderierne – de to fatale angreb mod Krudttønden og Synagogen i februar 2015 – er der en og kun en ny oplysning i Niklas Orrenius's vigtige og velskrevne bog om ytringsfrihedsdebatten i Sverige belyst med afsæt i sagen om kunstneren Lars Vilks. Selvom bogens første kapitel beskriver forløbet omkring Omar El-Husseins terrorisme både korrekt, i detaljer og med referat af samtaler mellem lederen af *Lars Vilks Komiteen* Helle Merete Brix og kunstneren selv mens de har taget dækning i et kølerum under angrebet, handler den nemlig ikke om Københavnerskyderierne.

Set fra et dansk perspektiv synes bogens titel derfor at være en kende vildledende. Der er så mange endnu ubesvarede spørgsmål om Københavnerskyderierne, især om myndighedernes håndtering af gerningsmanden Omar El-Hussein både før og under hans angreb, af risikovurderingen forud for mødet i Krudttønden samt til den evaluering af forløbet, Politiet få måneder efter angrebet offentliggjorde, at en titel som ”Skuddene i København” giver forventning om lige akkurat at få nogle af disse spørgsmål fremdraget, analyseret og diskuteret. Men det er ikke bogens ærinde.

I et svensk perspektiv giver det meget mening at kalde bogen ”Skuddene i København”. Af to grunde. For det første er det et stort set ignoreret faktum i den svenske offentlighed at målet for den terrorisme, der for første gang i 20 år ramte Danmark i februar 2015 var en svensk kunstner, nemlig Lars Vilks. I en diskussion af Lars Vilks i svensk debat om ytringsfrihed er det derfor helt oplagt at kæde denne debat sammen med Københavnerskyderierne. For det andet kan Omar El-Husseins attentatforsøg på Lars Vilks ses som det hidtil voldsomste udtryk for den trussel, jihadister og forskruede personer og grupper har rettet mod Lars Vilks. I en svensk sammenhæng er der all mulig god grund til at minde om at målet for terrorisme i København var en svensk kunstner hvis ret til at ytre sig, danskere såvel nationalister, ytringsfrihedsfundamentalister som intellektuelle, kunstnere, journalister og politikere fra et bredt spektrum af den politiske offentlighed fra højre- til venstrefløj, ser som ukrænkelig. I Danmark diskuteres om Lars Vilks's tegning af profeten Muhammad som ”rundkørselshund” er af ”kunstnerisk værdi”, men ikke om han skulle have ret til at tegne den eller ej. En del vil vel argumentere for at det var unødvendigt og at Jyllands-Postens trykning af karikaturer af profeten i september 2005 var unødvendigt stødende, men det har ikke gjort hverken Lars Vilks, tegnerne eller redaktørerne til udstødte pariaer i dansk offentlighed – tværtimod, fristes man til at sige.

Niklas Orrenius:
 Skuddene i København.
 En reportage om ytringsfrihed.
 390 sider, kr. 299,95 kr. Gyldendal.

Bogen handler således ikke om Københavnerskyderierne men om den svenske ytringsfrihedsdebat der kontrasteres den danske ditto. Som i Danmark er anledningen i Sverige muslimsk indvandring, ekstremisme og polarisering mellem nationalisme og den såkaldte ”gode tone”, mellem islam og demokrati, og mellem retten til at ytre sig over for hensynet til sikkerheden ved at lade være. Som sådan er bogen en fremragende reportage om ytringsfrihed og indspil i den danske debat, særdeles oplysende på diskussionen i svensk sammenhæng, og dertil et fint supplement til det store værk, Frederik Stjernfelt og Jacob Mchangama udgav om ytringsfrihedens historie i Danmark i 2016.

Inden vi fortsætter præsentationen af bogens reportage om ytringsfrihed skal den nye oplysning, bogen faktisk præsenterer vedrørende Københavnerskyderierne lige afsløres. Den er nemlig ikke blot ny i dansk sammenhæng; den er også vigtig og stærkt bekymrende! På side 44 læser vi: ”I januar 2015, efter angrebet på *Charlie Hebdo*, vurderer politiet, at huset er alt for farligt et sted at opholde sig. Lars Vilks flyttes straks til en hemmelig adresse – han får ikke engang lov til at vende tilbage til sit hus for at pakke sine ting. I samtaler over Skype fortæller han politiet, hvilke ting i hans gamle hus de kan smide ud, og hvilke der skal opmagasineres”. De svenske myndigheder ser med det samme at angrebet på det franske satiremagasin forstærker truslen mod Lars Vilks og reagerer prompte på det. Vi ved ikke om de ansvarlige i PET der stod bag risikovurderingen ved mødet i Krudttønden havde taget Paristerrorismen i betragtning i forbindelse med Lars Vilks optræden, men de anbefaler et beredskab som om *Charlie Hebdo* attentatet aldrig havde fundet sted. Når Vilks bevæger sig over den daværende usynlige grænse mellem Sverige og Danmark overgår ansvaret for hans sikkerhed (og de mennesker der er sammen med ham) til de danske myndigheder. Enten har de danske myndigheder ikke opdaget eller de mente ikke *Charlie Hebdo* terrorismen havde betydning, ikke talt med de svenske myndigheder, eller fundet de svenske myndigheders vurdering af truslen mod Lars Vilks overdrevne – under alle omstændigheder har *Charlie Hebdo* massakren ingen konsekvenser for risikovurderingen ved Krudttønden hvor sikkerheden i forbindelse med Vilks’ besøg således ikke opgraderes: den nye sikkerhedssituation som svenskerne tog højde for ignoreres i Danmark. Hvorfor? Det ved vi ikke. Men vi ved at den danske regering med støtte fra Folketinget som reaktion på *Charlie Hebdo* terrorisme tog initiativ til at fratage passet fra personer der var i mistanke for at rejse til Syrien. Dette på trods af at ingen af terroristerne i Paris i januar 2015 havde været i Syrien eller Irak. Hvor svenske myndigheder efter *Charlie Hebdo* tog deres forholdsregler

i forhold til svenske mål ignorerede de danske myndigheder dem. I stedet for at se på de personer der var i landet, koncentrerede man sig om dem der rejste ud af landet. Interessant oplysning – men ignoreret i dansk diskussion om Københavnerskyderier!

Niklas Orrenius er journalist på *Dagens Nyheter*. I januar 2015 sendte avisen ham til Paris for at dække terrorismen mod Charlie Hebdo og den efterfølgende gidselaffære i et kosher supermarked. En måned senere finder Københavnerskyderierne og attentatet mod Lars Vilks sted og kort efter læser Orrenius en diskussion på Facebook om hvorvidt Lars Vilks har ret til at deltage i offentlige møder. Ifølge forfatteren er Vilks i den svenske kulturs verden udstødt og der er sågar mange der mener at de svenske skatteydere ikke skal betale for hans sikkerhed: Ifølge dem er han selv ude om at have gjort sig til trussel for muslimske jihadister og må selv bære ansvaret – og udgifter til livvagter i døgnets 24 timer og siden januar 2015 hemmelige adresser.

Niklas Orrenius finder det påfaldende at der er denne holdning i Sverige mens Lars Vilks gang på gang inviteres til seminarer i Danmark, herunder til seminar på Christiansborg, hjemstedet for det danske Folketing. Derfor vil Orrenius undersøge den svenske debat og får mulighed for at følge Lars Vilks gennem et år. Samtidig gennemfører han utallige interviews med personer med holdninger til ytringsfrihedsdebatten. Det er sammenfattet i denne spændende bog.

Vilks trues på livet af ekstremister, der er sat en dusør på hans hoved, og han og hans hus er blevet angrebet, men det – mener mange i Sverige åbenbart – er hans egen sag og ikke et anliggende for den svenske stat. Han kunne jo bare have ladet være med at lave ”den dumme tegning”. Omvendt er dem, der stærkest forsvare ham i Sverige, også ekstremister: ”Racister, der klæder sig i ytringsfrihedens gevandter for at drive hetz mod muslimer og andre indvandrere og stempler mennesker som upålidelige samfundsundergravere alene på grund af deres religion og afstemning”, skriver Orrenius. Dermed forbindes Lars Vilks i den svenske offentlighed med de mest islam- og indvandrerfjendtlige grupperinger. Det er også dem og deres foreninger der gang på gang inviterer ham til deres møder og han tropper op, giver foredrag og deltager i deres debatter.

Problemet forstærkes af at Vilks kun sjældent bliver inviteret til det etablerede kulturlivs arrangementer og når det sker bliver det mødt med kritik og som regel forhindret. Derfor ser det ud som om at Lars

Vilks kun kommer i de antimuslimske og højre nationalistiske kredse. Selv forstærker han problemet yderligere ved ikke at ville tage afstand fra de synspunkter, ekstremisterne på højrefløjen kolporterer vedrørende indvandrere og islam.

Den manglende vilje til at ville tage afstand fra antimuslimsk propaganda i forbindelse med sine optrædender er for de fleste i svensk offentlighed irriterende, for mange provokerende og for nogle klart udtryk for at han deler de højreekstremistiske synspunkter.

Niklas Orrenius forsøger gang på gang i sin bog at få Lars Vilks til at forholde sig til problemstillingen men hver gang glider Vilks af. Man fornemmer til tider en irritation hos forfatteren der i øvrigt bogen igennem lader alle komme til orde. Det er stor styrke i bogen at forfatteren utrætteligt opsøger alle for interesseret og uhildet at høre deres synspunkter og argumentere for deres sag. Gang på gang spørger han til deres sag og gang på gang ender de i modsigelser og udstiller sig selv som inkonsekvente i deres logik. Det gælder både ekstremisterne på højrefløjen og de fine vogtere af det etablerede svenske kulturliv og stort set alle andre, Orrenius giver mulighed for at ytre sig om ytringsfrihedens komplicerede veje og vildveje. Selv en iransk indvandrer, kvinde og kunstner, der argumenterer for nødvendigheden af at kritisere islam og hævder retten til at lave karikaturer af profeten ender med at gemme sig bag et pseudonym – af frygt for repressalier fra jihadinspirerede ekstremister.

Og netop frygt synes at være den gennemgående fællesnævner i al den argumentation der føres frem af de mange stemmer i bogen – med undtagelse af Lars Vilks der ganske vist lever med frygten for at blive slået ihjel og derfor lever i skjul og under beskyttelse men nægter at lade sig kue af den både i sit kunstneriske arbejde og i sit følelsesliv hvor han skærmer sig med en gennemgående humor og ironi som Orrenius til tider synes virker lige lovlig ”studentikos”. De højre nationalistiske kræfter frygter at indvandring og islam vil ødelægge den svenske velfærdsmodel, de etablerede på kulturparnasset frygter for deres liv og deres fine institutioner, imamerne frygter for at miste deres autoritet og sociale kontrol og politikerne frygter for at konsekvenser af en ”Lars Vilks-sag” vil føre til faldende eksportindtægter og endelig er der de ”multikulturelle” der frygter for hetz mod muslimer.

I et hjørne råber jihadister op om krænkelse af islam og sender dødstrusler mod Vilks, i et andet hjørne spænder indvandrer- og islamfjendske grupper Vilks for deres vogn og i de to sidste hjørner gør man alt for at fortrænge, udstøde og fortie Vilks og hans irriterende

projekt. Sådan er situationen i et land der allerede i 1970 afskaffede ”blasfemi-paragraffen”. Niklas Orrenius finder ikke svaret på hvorfor svenskerne ikke kan acceptere at det moderne svenske demokrati naturligvis også skal forsvare en mand som Lars Vilks grundlovssikrede ret til at ytre sig og dermed ej heller forskellen mellem den danske og svenske ytringsfrihedsdebat. Men han får problemstillingerne grundigt undersøgt og udstillet ligesom han klart kan dokumentere hvad han selv kalder ”blinde pletter” som f.eks. forskellen mellem en muslim der overfalder sagesløse – det skyldes islam og er terrorisme – og svenskere der gør det samme – de er sindsforvirrede ”ensomme ulve” lyder vurderingerne i de svenske medier.

Den største gåde der står tilbage er dog Lars Vilks. Gang på gang afviser han at tage stilling til politiske spørgsmål ”fordi han jo ikke er politiker”, ikke har et politisk budskab men skaber debat og åbner diskussioner med sin kunst som han insisterer på at kalde ”proceskunst”. Det koncept har han arbejdet ud fra siden sine yngre dage med f.eks. værket *Nimes*, en skulptur bygget af strandvraggods på Kullen. Jo mere myndighederne forsøgte at få ham til at fjerne den, desto bedre for Vilks for dermed ”meldte de sig aktivt ind i hans kunstværk”: værket var og er ligeså meget reaktionerne som de brædder af drivtømmer, det bestod af. Det er heller ikke tilfældigt at det er performancekunstneren Joseph Beuys der køber *Nimes* hvorved Vilks slipper for at betale bøder for ikke at rive det ned. Men mens performancekunstnere ofte sætter sig selv i centrum af værket er det alle reaktionerne, alt det udenoms som er vigtig i Vilks koncept om proceskunst. Det vil sige at jo flere reaktioner, herunder negative, desto mere er værket lykkedes. Som sådan er hans lille tegning af profeten som rundkørselshund en succes i Vilks’ eget univers.

Rundkørselshund – hvad er det? Mens mange i Danmark let kan se provokationen i at afbilde profeten Muhammad som hund, især i 2007 i slipstrømmen på den danske Muhammedtegningesag, er der næppe mange der kender baggrunden eller har en anelse om, hvad en ”rundkørselshund” er. Men det vidste man til gengæld i Sverige: ”I årene 2006 og 2007 var rundkørselshunde nærmest en kunstnerisk folkebevægelse i Sverige. Det begyndte med, at kunstværket *Cirkulation II* af Stina Opatz blev vandaliseret på sin plads i en rundkørsel i Linköping. Værket bestod blandt andet af en skulptur af en hund, hvis hoved forsvandt i forbindelse med hærværket. I protest mod ødelæggelsen af Stina Opatz’ hund begyndte beboerne i Linköping spontant at anbringe selvfremlavede hunde i forskellige rundkørsler. Avi-

serne skrev om fænomenet, som bredte sig til flere byer. Og inden længe var der hjemmelavede hundeskulpturer i rundkørsler fra Kiruna til Ystad. Da Vilks bliver inviteret til at bidrage til en udstilling får han den ide at lave en tegning der både kommenterer reaktionerne på vandalismen af Opatz’ skulptur og krisen i forlængelse af Jyllands-Postens karikaturer af profeten Muhammed. Ud fra hans egne æstetiske kriterier lykkedes projektet til fulde selvom – eller snarere netop fordi – tegningen nok blev hængt op på udstillingen men fjernet inden den åbnede: hans proceskunst var i gang!

Uanset om man synes hans ide er god eller dårlig, om man finder tegningen teknisk veludført eller ej, er det da fuldstændig vanvittigt og ude af enhver proportion at denne lille tegning der var tænkt til en udstilling i en svensk provinsby fører til at al-Qaida fremsætter dødstrusler, at lederen af en irakisk jihadgruppe udlover en dusør for hans død, at kunstneren udsættes for brandattentat i sit hjem og mordforsøg i København og at den svenske regering udfører allehånde krumspring, herunder i strid med lovgivningen, for at undgå at Sverige lider samme skæbne som Danmark. Men det skete alt sammen. Og ingen kan rigtig forklare det.

Lars Vilks er hamrende irriterende og det er svært ikke at lade sig provokere af at han konsekvent gemmer sig bag sit selvbestaltede koncept om proceskunst. Men man må medgive ham at han med enkle midler har fået udstillet hele dobbeltmoralen i de liberale demokratiers forvaltning af ytringsfriheden: Hvad rager det en al-Qaida leder i Yemen eller jihadleder i Irak at en kunstner i Sydsverige bidrager med en lille karikaturtegning af profeten på en udstilling i en svensk provins og hvordan kan det gå til at den svenske regering og hele det svenske kulturparnas ikke kan finde ud af at tage klart stilling i sådan en sag?

Det dilemma får Niklas Orrenius mesterligt fremstillet i sin bog der hermed varmt anbefales. Han får også understreget, at kan politikerne og kulturforvalterne i de liberale demokratier ikke tage en klar og konsekvent stillingtagen til ytringsfrihed, ikke blot når den handler om at karikere muslimske profeter men også når en dansk statsminister karikeres i en engelsk avis, overlades spørgsmålet om ytringsfriheden til et slagsmål mellem mørkekræfterne, dvs. jihadisterne og ekstremisterne på den nationalistiske højrefløj.

Desværre viser Orrenius’ bog os at det i meget højere grad er frygt end tro på de liberale værdier der styrer vor tids politiske debat – når det kommer til stykket!